

duğu kısaca belirtilir, zaman zaman açıklanmalı uzun derkenarlar yazılırdı. Padişah takriri inceledikten sonra konuyla ilgili hatt-ı hümayunu kaleme alırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Tefkik, *Usûl-i İnşâ ve Kitâbet*, İstanbul 1307, s. 424; Mehmed Fuad, *Usûl-i Kitâbet-i Resmîyye*, İstanbul 1328; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 214-217, 499-503.

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

TAKRİZ

(التقريض)

Bir müellifin eserine genellikle müellifin ricası üzerine dönemin önde gelen âlim ve ediplerinin yazdığı övücü takdim yazısı.

Sözlükte “zelil iken şeref ve yücelik kazanmak” anlamındaki **karaz** kökünden türeyen **takrîz** “hayatta olan bir kimseyi övmek” demektir. Kelime, “Hıristiyanların İshâ-yı aşırı derecede övdüğü gibi siz de beni övmeyin” meâlindeki hadiste (İbn ü'l-Esr, IV, 43) bu mânada geçmektedir. **Karz** (kesmek) kökünden **takrîz** de (تقريض) kişiyi övmek anlamında kullanılmakla birlikte bu övmek-yermek şeklinde karşıt anlam bildiren kelimelerdendir (*Lisânü'l-Arab*, “krz”, “krz” md.leri; *Kâmus Tercümesi*, II, 1294; III, 170 [Osmanlı Türkçesi'nde ikinci şekil kullanılmıştır]). **Takrîz**, Şark kitap telif usulünde eser ve müellifin okuyucuya takdimini ifade eden yaygın bir terimdir. Hazırlanan eser nihaî şeklini aldıktan sonra hattatlarca çoğaltılmadan veya basılmadan önce müellifi tarafından devrin ilim ve sanat adamlarına sunulur, onların kitap ve yazarı hakkındaki düşüncelerine dair bir metin esere eklenirdi. Bundan amaç kitap ve müellifin okuyuculara tanıtılması, ve öneminin duyurulmasıdır. Bu tür yazılarda genellikle kitabın telifinden duyulan memnuniyet belirtilir, müellifin başarılarının devamı temennisinde bulunulur, nâdiren bazı eksik ve yanlışlardan söz edilir. Takrîzler ekseriyetle müellifin talebi üzerine kaleme alınır. Bununla beraber müellifin vefatından sonra yazılan takrîzler de vardır. Takrîzler çoğunlukla secili nesirle kaleme alınmakla birlikte manzum veya nesir-nazım karışık şekilde olanları da mevcuttur. Takrîz sahibi lugat bilgisini ve edebî sanatlardaki maharetini ortaya koymak için takrîzine özen gösterir, söz sanatlarını yoğun biçimde uygular. Bu metinlerde bazan müellifle ilgili bilgiler de yer alır. Bi-

yografi yazımında bu bilgilerden faydalanılmıştır.

Arap edebiyatında ilk takrîzin kimin tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir. Ancak kitaplara yazılan şerh ve haşiyelerin mukaddimelerinde eser ve müellifi hakkında yer alan övücü ifadeler takrîz geleneğinin başlangıcı sayılabilir. *Ke-lîle ve Dimne*'nin Sâsânî Hükümdarı I. Enûşirvan zamanında (531-579) Sanskritçe aslından yapılan Farsça tercümesine eklenen mukaddime, eserin güzelliklerini ve yararlarını anlatması bakımından en eski takrîz örneği niteliğindedir. İbn Cinnî'ye (ö. 392/1002) ait kitabın adında “hayattaki bir kimseyi övmek” anlamında takrîz kelimesi kullanılmıştır. Şair, Ebû Nûvâs'ın urcûzesini şerhettiği eserine *Tefsîrü Urcûzeti Ebî Nûvâs fî takrîzi'l-Fazl b. er-Rebjî vezîri'r-Reşîd ve'l-Emin* adını vermiştir. Kalkaşendî edebî nesrin en güzel örneklerinden olan takrîz hakkında, “Bir ilim dalında eser yazıldığı veya sanat değeri yüksek bir kaside nazmedildiği zaman o sanatın ehli olanlar söz konusu kitap veya kasideye takrîz yazıp belâgata dair hünerlerini ortaya koymaya çalışırlar” demektir (*Şubhu'l-a'sâ*, XIV, 335). Kalkaşendî ayrıca bazı örnekler zikreder. Meselâ Tâceddin Ali b. Dirhem el-Mevsilî'nin besmelenin Fâtîha'dan bir âyet olduğunu kanıtlamak amacıyla kaleme aldığı eseri hakkında Selâhaddin es-Safedî takrîz yazmıştır (*a.g.e.*, XIV, 335-340). Buna İbn Nâsirüddin'in telif ettiği *er-Reddû'l-vâfir*'e İbn Hacer el-Askalânî'nin yazdığı takrîzi de eklemek mümkündür. Bu takrîz *Takrîz li'bn Hacer 'ale'r-Reddî'l-vâfir li'bn Nâsir* adıyla yayımlanmıştır (Küveyt 1409/1988, 19 sayfa). Bedreddin eş-Şiblî'nin *Me'hâsinü'l-vesâ'il*i için Zehebî, Muhammed b. Ali ed-Dimyâtî ve Safedî birer takrîz kaleme almıştır.

Bilindiği kadarıyla şarkiyatçılardan takrîz konusuna ilk defa W. Ahlwardt, Berlin Kütüphanesi Arapça yazmalarına dair hazırladığı katalogun girişinde dikkat çekmiş, ardından Franz Rosenthal bir makalesinde 795'te (1393) Mısır'da telif edilen bir esere İbn Haldûn ve İbn Hacer'in yazdığı takrîzleri İngilizce'ye çevirerek neşretmiştir (bk. bibl.). C. Woodhead bir makalesinde (bk. bibl.) takrîz geleneği hakkında bilgi vermiş; Mehmed b. Mehmed'in Sultan II. Osman'a sunduğu *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr* adlı eserin başında yer alan Ahîzâde Hüseyin, Zekeriyâzâde Yahyâ, Abdülmecid Sivâsî, Mehmed Bahşî, Ganîzâde Nâdirî ve Taşköprizâde Kemâledin efendilerin takrîzlerini İngilizce tercü-

meleriyle birlikte yayımlamıştır. Rudolf Vesely de “Das Taqriz in der arabischen literatur” adıyla bir makale yazmıştır (*Die Mamluken* [Schenefeld 2003], s. 379-385). Takrîzler, Ahmed İlmî'nin *Hulâsâtü't-takrîzâtî'l-vâkı'a fi'r-Reddî'l-vâfir* adlı eserinde olduğu gibi bazı mecmualar içinde de bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Pertevniyal Sultan, nr. 3747, vr. 52-55).

Bir kitapta birden fazla takrîz bulunabilmektedir. Sadreddin el-Basrî'nin *el-Hamâsetü'l-Başriyye* adlı kitabına (nşr. Muhtârüddin Ahmed, Beyrut 1403, II, “Hâtîmetü'l-kitâb”, s. 1-24) devrin tanınmış âlim, edip ve devlet adamlarından on iki kişi manzum-mensur takrîzler yazmıştır. *Rûhu'l-me'ânî*'nin ilk baskısında (Bulak 1301-1310) Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin çağdaşı on dokuz âlim ve edibin takrîzi yer almaktadır. Takrîzlerin çokluğu bakımından ilgi çekici örneklerden biri Muhammed b. Alevî el-Mâlikî el-Hasenî'nin (ö. 2004) *Mefâhîm yecübü en tüşahhâh* adlı eseridir (trc. Hasan Ali Yaşar, *Düzeltilmesi Gereken Kavramlar*, İstanbul 2007). Buradaki elli sekiz takrîz Vehhâbîler'in karşı çıktığı bazı dinî uygulamaya ve kanaatlerin cerhedildiği kitaptaki görüşleri desteklemek ve ilgili konularda Ehl-i sünnet inancını öne çıkarmak amacıyla hareket edildiğini göstermektedir. Talebesinin eserini beğenen hocalar tarafından yazılan bazı takrîzlere örnek olarak Saîdüddin el-Fergânî'nin İbn ü'l-Fârîz'ın *el-Kaşîdetü't-tâ'îyye*'si için kaleme aldığı Farsça şerhe hocası Sadreddin Konevî'nin takrîzi gösterilebilir. Takrîzler yazarlarının düşünce ve inançlarını ortaya koyan metinler olduğundan onlar hakkındaki kanaatlerin teşekkülünde dikkate alınmıştır. Nitekim İbn ü'l-Havvâm, hâmisî Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han tarafından öldürülmesinden (718/1318) sonra onun tefsirine yazdığı bir takrîzden dolayı küfürle itham edilerek mahkemeye verilmiş, ancak hâkim karşısında kelime-i şehâdet getirince serbest bırakılmıştır.

Fars edebiyatında takrîz başlığı altında tanıtıcı ve övücü yazıların yazılması yeni bir olgudur. Ancak “dîbâce” ismiyle takrîze benzeyen bir bölümün eserlere eklenmesi geleneği eski dönemlere kadar gider. IX. (XV.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanan dîbâcelerde edebî bir üslûpla kitap ve müellifi tanıtılıp övülür, eser zamanın sultanına veya ileri gelenlerinden birine ithaf edilir. Gerçekte dîbâce yazarlar (dîbâce-nüvis) saray ve hükümet divanındaki münşiler olup bu onların bir

göreviydi. Eserlerin başındaki “mukaddime” ve “pîş-güftâr” adlı yazıları da takriz niteliğinde saymak gerekir. Burada eserin yazılış sebebi de açıklanır veya ele alınan meselenin tahlili yapılır. Takrizin eserin tercüme edilmesinden sonra kaleme alındığı da olmuştur. *Kelîle ve Dimne*'yi Farsça'ya çeviren Nasrullah-ı Şîrâzî kitaba böyle bir takriz yazmıştır. Farsça'da da takrizler bazan nesir, bazan nesir-nazım karışık biçimde kaleme alınmıştır.

Osmanlılar'da takrizlerin “takrîz-i belîğ, takrîz-i rengin, takrîz-i bedî, takrîz-i gîrân-bahâ, takrîz-i bî-nazîr, takrîz-i belâgat-iştimâl, takrîz-i bedâ'iy-i-ıştimâl” gibi övücü sıfatlarla oluşturulan terkipler yanında “tezkire, mütalaanâme, mektup, iltifatnâme, takdirnâme ve cevapnâme” gibi başlıklar taşıdığı da görülmektedir. Yazma eserlerde mevcut takrizler bu uygulamaların XV. yüzyıla kadar gittiğini ortaya koymaktadır. Takrizler çok defa “besmele, hû, hüve'l-muîn” gibi kalıplaşmış ibarelerle veya içinde bu gibi ibarelerin yer aldığı cümlelerle başlamaktadır. Ardından özellikle dinî eserlerde hamdele ve salvele yer alır. Bilhassa Tanzimat'tan sonra yazılan eserlerde genellikle doğrudan konuya girilir. Osmanlılar'da takrizleriyle öne çıkanlar arasında Süleyman Nahîfî, Ganîzâde Nâdirî, Hâletî, Kâmî, Safâyî, Seyyid Vehbî, İsmetî, Hocazâde Mehmed Efendi, Eşrefzâde İzzeddin Efendi, Cevdet Paşa, Nâmık Kemal, Ahmed Midhat, Muallim Nâci, Recâizâde Mahmud Ekrem, Ahmed Râsim, Abdülhak Hâmid ve İbnülemin Mahmud Kemal gibi isimler sayılabilir.

Daha çok muahhar eserlerde takriz, takdim ve takdir yanında bazan eleştiri anlamı da içermektedir. Bazı takrizlerin “mütalaanâme” adıyla anılması onların bu özelliğine işaret eder. Takriz yazarak bir kitabı öven kişinin daha sonra bu kitabı tenkit ettiği, özellikle aynı türde kendisi bir eser kaleme aldığı takdirde daha ağır eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. Bunun bir örneği, tezkire müellifi Sâlim'in Safâyî'nin tezkiresi için kaleme aldığı takrizde eseri abartılı biçimde överken kendi tezkiresini yazdıktan sonra mukaddimesinde ve metninde Sâlim'i eleştirmesi, hatta aşağılamasıdır (Mustafa Safâyî Efendi, s. 12-14). Seyyid Vehbî de aynı esere yazdığı uzun takrizde tezkireyi övmüş olmasına rağmen *Vekâlet-nâme*'sinde, “Safâyî tezkire tezyîl edermiş havfım oldur kim / Eder şâir Fasîhî gibi Mecnûn ile Vartan'ı” demiştir. Cevdet Paşa'nın Recâizâde Mahmud Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyyât*'ına takrizi bu

eser hakkındaki tartışmalarda olumlu ve olumsuz değerlendirmelere konu olmuştur. Eseri takdir edenler Cevdet Paşa'nın takrizini kitabın kıymetine delil göstermiş, muhalifler ise onun, takrizini kitabı görmeden hatır için kaleme aldığını ileri sürmüş ve bu takrizin *Ta'lim-i Edebiyyât*'ı eleştiren kurtarmaya yetmediğini söylemiştir. Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Kavlü'l-ceyyid*'ine Mustafa Sabri Efendi'nin tenkit yazmasının ardından ilk baskıda yer alan sekiz takrizden ikinci baskıda sadece Mehmed Said ve Muallim Nâci'ye ait olanların kalması dikkat çekicidir. Bu örnekler, takrizin değerlendirilebilecek bir yazı türü olduğunu ortaya koyması yanında takriz yazarlarının ilmî ve fikrî kanaatleriyle alanındaki birikimi, döneminde otorite sayılması ve ciddiyeti bakımından önemli ipuçları taşıdığını göstermektedir.

Takrizler, kitap tanıtımından başka XX. yüzyılın başlarından itibaren Türkçe mecmualarda “tenkit ve takriz” gibi başlıklar altında yer almaya başlamıştır. *Sebülürreşâd* ile *Türk Yurdu*'nun ve Rusya müslümanlarının Orenburg'da çıkardığı *Şûrâ*'nın konu başlıkları arasında tenkit ve takrizin bulunması, bu konulara olan ilgiyi ortaya koyması yanında bunların günümüz yayın organlarında görülen kitap tanıtımı ve bibliyografik yazılar şeklinde düşünüldüğünü akla getirmektedir. *Sebülürreşâd*'da bu başlık altında yayımlanan yazılardan Mehmed Âkif'in Şemseddin Günaltay'ın *Zulmetten Nûra* adlı kitabı için kaleme aldığı tanıtım (X/245 [1329], s. 187-188) ve *Türk Yurdu* dergisinde “Takriz ve İntikad” başlıklı yazılardan “Finten” (XI [13 Teşrinievvel 1332], sy. 4) ve “Hilâlin Gölgesinde” (XII [9 Haziran 1333], sy. 8) zikredilebilir.

Çoğunlukla kitapların başında ve fihristlerden önce yer alan takrizlerin bazan eserin sonuna eklendiği görülmektedir. Osman Nevres'in divanında (İstanbul 1290) Ziyâ Paşa ve Ezerhizâde Seyyid Muhammed Said Efendi'nin takrizleri eserin sonuna konmuştur. *Tercümetü'r-Risâleti'l-Hamidiyye* için yazılan takrizler ise III. cildin sonunda bulunmaktadır (İstanbul 1308, s. 661-716). Mehmed Âkif'in *Safahât*'ının üçüncü kitabı olan “Hakkın Sesleri”nin sonunda Ferit Kam'ın “Enîs-i Rûhum Âkif'e” hitabıyla başlayan takrizinde yazar sanata ve şiire dair düşünceleri açıklamakta, Âkif'i tuttuğu yolda desteklemekte ve yeni eserler ortaya koyması hususunda onu teşvik etmektedir. Bu takriz ayrıca bir mektup tarzında kaleme alınmış olmasıyla dikkat çekmektedir. Tayyazâde Atâ Bey'in

Târîh-i Atâ'sındaki (I-V, İstanbul 1293) takrizler ise ilk üç cildin başında yer almaktadır.

Osmanlılar'da birden çok kişinin takriz yazdığı eserlerden biri Safâyî'nin 1132'de (1720) tamamladığı tezkiresidir. Eserin başında Sâlim Mehmed, Süleyman Nahîfî, Ahmed Neylî, Osmanzâde Tâib, Seyyid Vehbî, Subhizâde Feyzî gibi âlim ve şairlere ait on sekiz takriz bulunmaktadır (Mustafa Safâyî Efendi, s. 39-61). Bu konuda bir başka örnek de Eyüp Sabri Paşa'nın *Mir'âtü'l-Haremeyn*'dir. İki bölümden meydana gelen eserin “Mir'ât-ı Mekke” bölümünün başında yer alan on iki takrizin içinde Ahmed Midhat, Muallim Nâci, Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Efendi, Trabzonlu şair Emin Hilmi; “Mir'ât-ı Medîne” bölümünün başında Kâzım Paşa ve Muallim Feyzî Efendi gibi şahsiyetlerin takrizleri mevcuttur. Bazı kitapların basılmış nüshalarının piyasaya çıkarılmadan önce takriz yazacak kişilere gönderildiği ve gelen takrizlerin esere sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu uygulama, aynı zamanda bazı takrizlerin neden kitabın başına veya sonuna ayrı sayfalar halinde eklendiğinin, bazı kitapların aynı tarihli baskılarının bir kısmında takriz bulunduğu halde bir kısmında bulunmadığının sebebinin açıklamaktadır. Fazlı Necib'in *Tebes-süm* adlı eserinde olduğu gibi (İstanbul 1305) bazan bir kitabın yarısı takrizlere ayrılabilir.

Mensur takrizler genellikle seciî çok rağbet edildiği ve başarılı örneklerinin ortaya konduğu bir yazı türü olmuştur. İlmî kitaplar için bilhassa Tanzimat'tan sonra kalemlerde Mustafa Reşid Paşa'nın etkisiyle oluşan, Cevdet Paşa'nın ifadesiyle (*Tezâkir*, IV, 58) “mânâyı ön plana alan bir tarz-ı tersîl üslûbu”nun belirlendiği görülmektedir. Ziyâ Paşa'nın Osman Nevres'in divanının sonundaki takrizinin başlığında yer alan “... nesr-i murassa' yolunda kaleme aldığı takrizdir” ibaresi devrin mensur örneklerinin üslûbu hakkında bir fikir vermektedir. Takrizler mesnevi, kaside ve kıta gibi manzum türler yanında mektup, tezkire, makale, cevapnâme ve not şeklinde de kaleme alınmıştır. Bu türdeki yazılar bir iki cümle veya paragraftan sayfalarca hacme kadar ulaşmaktadır. Bursalı İsmâil Hakkı, İsmâil Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ına iki beyitlik bir takriz yazmıştır. Mehmed Âkif Ersoy'un Abbas Hâverî'nin *Fecr* adlı küçük şiir kitabına (İstanbul 1313), “Bahâr-ı ma'rifetin bir sabâh-ı behcetidir / Ne şâirâne tulû eyliyor şu fecr-i hazîn! // Nazar bu levha-i vecd-

âverin füyûzuyla / Gider gider de olur mün-tehâ-yı şevka yakın" kıtasıyla bir takrizi vardır. Özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra âdeta bir yayın patlamasına sahne olan İstanbul ve Bulak / Kahire merkezli kitap dünyasında tanınmış müelliflerin kaleme aldığı ciddi eserler yanında heveskârlar tarafından yazılmış, çoğu şiir kitabı ve edebî denemeler niteliğinde hemen her kitaba tanınmış isimlerden takriz istendiği görülmektedir. Turan Karataş, 1882-1928 yılları arasında neşredilen altmış altı edebî kitaba yetmiş yedi farklı ismin yazdığı 139 takriz tesbit etmiştir (*Takriz Edebiyatı*, s. 104).

Osmanlı sahasında teliften tercümeyle, dinî-edebî kitaplardan ilmî ve fennî eserlere kadar geniş bir yelpazede Türkçe, Arapça ve Farsça pek çok takriz kaleme alan Cevdet Paşa'nın bu yazıları müstakil bir incelemeye konu olabilecek niteliktedir. Onun Rusçuklu Ali Fethi Efendi'nin Arapça'dan çevirdiği *İlmü tabakâti'l-arz*'ına (İstanbul 1269), Fatî'nin *Tezkire*'sine (İstanbul 1271), Kayserili Mehmed Rüşdü'nün *Nuhbe-i Etfâl*'ine (İstanbul 1274; bu küçük kitapta dönemin önemli isimlerinden on bir kişinin takrizi vardır), Hoca Bogos Tiryakioğlu'nun *Risâle-i Kozmografya*'sına (İstanbul 1274), Çamiç Ohannes Efendi'nin Gallupî'den çevirdiği *Miftâhu'l-fünûn*'una (İstanbul 1277), Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi'nin *Makâmât-ı Harîrî* tercümesiyle (İstanbul 1290) *Türkçe Muhtasar Usûl-i Fikh*'ına (İstanbul 1301), Tayyazâde Atâ Bey'in *Târih*'ine (İstanbul 1293), Hacı Destanzâde Hacı Abdullah Efendi'nin *er-Risâletü's-Samsâmiyye fî reddi'n-Nasârâ* risâlesine (İstanbul 1295), Kırmılı Abdüssettâr Efendi'nin *Mecelle Şerhi: Teşrih*'ine (İstanbul 1296), Recâizâde Mahmud Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyyât*'ına (İstanbul 1299), Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın *Riyâzü'l-Muhtâr*'ına (Bulak 1303) ve Manastırlı Fâik Bey'in *Türkçe Aruz* adlı risâlesine (İstanbul 1314) yazdığı takrizler bunların başlıcalarıdır.

Cevdet Paşa'nın Ahmed Midhat Efendi'nin eseri dolayısıyla aralarında geçen mektup tarzındaki yazışmalardan takriz konusunda bilgiler edinilmektedir. *Mufassal Târih-i Kurûn-i Cedîde* adıyla bir eser kaleme alan Midhat Efendi (I-III, İstanbul 1303-1305) "Usûl-i fenn-i târihte yol açtı kendi kendiyeye" cümlesiyle nitelediği Cevdet Paşa'ya bir mektup göndererek şöyle demiştir: "Yazmaya başladığım târih-i umûmîden birkaç formayı size takdimden maksadım tarafınızdan yazılacak bir takrizle nâil olmak değildir ... Takrizler

teşvik için büyükler tarafından küçüklere mecburen yazılmış birer övgüdür ki (tabasbus-ı âciz-firîbâne) onlardan ne takriz sahibi ne takrizle nâil olan müellif ne de okuyanlar için hiçbir menfaat hâsıl olmaz. Sizin gibi büyük bir üstattan kendim için istediğim şey nasihat ve halkın tarih ilmi konusunda doğru bilgilendirilmesidir". Cevdet Paşa cevabında, "Kabûl-i takrizle tenez-zülen rağbet buyrulsaydı ... "Te'lîf-i âfleri câmiu'l-bedâyi', celîlü'l-menâfi'dir, tarz-ı inşâsı da sehl-i mümtenidir" demek gibi çok fıkralar yazacak ve hayli istilâh paralayacak idim" diyerek bazı kanaatlerini belirttikten sonra, "İsterseniz bu ta'rizi istemediğiniz takrizle bedel ittihaz buyurabilirsiniz" demektedir (*Tezâkir*, IV, 237-240).

Takrizleri "risâle ve mecmûa-i takrîzât / tekârîz" adını taşıyan eserlerle münşeatlarda bir başlık altında bulmak mümkündür. Koca Râgıb Paşa'nın *Münşeât*'ında bazı takrizleri yer aldığı gibi (*Divân*, s. 86-88) Akşehirli Kadı Abdülkerim Çelebi'nin eserinde de bu tür örnekler mevcuttur. Münşeât mecmualarına takriz yazılması çok az görülmüş bir uygulama olmakla birlikte Nergisi'nin *Esâlibü'l-mekâtib* adlı münşeâtına Şeyh Mehmed b. Mahmud Efendi'nin Arapça, Farsça, Türkçe mülemma' ve manzum-mensur karışık, Azmîzâde Mustafa Hâletî ve Ganizâde Nâdirî'nin mensur birer takriz yazması dikkat çekicidir (*Türk Edebiyatında Münşeâtlar*, s. 304-308). Yeni Türk edebiyatında Muallim Nâci'den sonra en çok takriz kaleme almış isimlerden Recâizâde Mahmud Ekrem bu türdeki yazılarını *Takrîzât* adlı eserinde toplamıştır (İstanbul 1314). Türkçe takrizler hakkında yapılmış kitap hacmindeki ilk çalışma, Turan Karataş'ın son dönem edebî eserlerine yazılan takrizlerden hareketle konuyu incelediği araştırmasıdır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr. *en-Nihâye*, IV, 43; *Kâmus Tercümesi*, II, 1294; III, 170; Muallim Nâci, *Lugat-ı Nâci*, İstanbul, ts., s. 267; Sadreddin el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Başriyye* (nşr. Muhtârüddin Ahmed), Beyrut 1403/1983, "et-tekarîz", II, 1-24; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, XIV, 335-340; *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı* (haz. Halil İbrahim Haksever, doktora tezi, 1995), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 263, 274, 304-308; Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 12-14, 39-61; Belîğ, *Güldeste*, s. 1; Râgıb Paşa, *Divân*, Bulak 1253, s. 86-88; Osman Nevres, *Divân*, İstanbul 1290, s. 325-327; a.m.f., *Osman Nevres ve Divânı: İnceleme-Metin* (haz. Bayram Ali Kaya), İstanbul 2007, s. 516; Cevdet, *Tezâkir*, IV, tür.yer.; Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Numûneleri*, İstanbul 1312, s. 199; *Takrîzât Mecmuası*, İstanbul, ts. (Dârü't-tibâati'l-âmiye); Mehmed Âkif Ersoy, *Safâhat: Eski ve Yeni Harflerle Karşılaştırmalı Neşir*

ve Safâhat Dışında Kalmış Şiirler (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2009, s. 604; C. Woodhead, "Puff and Patronage, Ottoman Takriz-Writing and Literary Recommendation in the 17th Century", *The Balance of Truth: Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis* (ed. Çiğdem Balım-Harding - C. Imber), İstanbul, ts. (İsis Yayıncılık), s. 395-406; Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi*, İstanbul 1999, s. 110; Turan Karataş, *Takriz Edebiyatı*, Ankara 2002, tür.yer.; Abbaspür, "Takrîz", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381/2002, II, 396-397; F. Rosenthal, "Blurbs (Taqrîz) from Fourteenth-Century Egypt", *Oriens*, XXVII-XXVIII (1981), s. 177-196; "Takrîz", *El² Suppl.* (Ing.), s. 781; "Takriz", *TDEA*, VIII, 204; Mehmet İpşirli, "Atâ Bey, Tayyazâde", *DİA*, IV, 35.

MUSTAFA UZUN - AHMET TURAN ARSLAN

TAKSİM

(bk. KISMET).

TAKSİM

(التقسيم)

Bedî' ilminde mânaya güzellik katan söz sanatlarından biri.

Sözlükte **kasm** ve **taksîm** "bölmek, bir şeyi parçalarına ayırmak" demektir. Sekkâkî'nin bedî' ilminin mânaya güzellik katan söz sanatlarından saydığı taksim çeşitli müellifler tarafından **taksîm-i müfred**, **sıhhat-i taksîm** gibi adlarla da anılmıştır. Gelişim süreci boyunca üç temel anlayış ve yorumun görüldüğü taksimin ilk şekli, şairin veya söz sahibinin konu ettiği şeyin veya anlamın bütün kısımlarını eksiksiz, tekrarsız ve tedâhülsüz zikretmesidir. Kudâme b. Ca'fer, Ebû Hilâl el-Askerî, İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Sinân el-Hafâcî, İbn Münkız, Abbas b. Ali es-San'ânî, Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, Zerkeşî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Süyûtî gibi âlimlerin çoğu bu görüştedir. Tanımdaki "tedâhülsüz" kaydını Kudâme b. Ca'fer, "tekrarsız" kaydını İbn Sinân el-Hafâcî koymuştur. Arap belâgatının kadîm ve köklü sanatlarından olan taksimin güzelliğinin farkediliş süreci Hz. Ömer'e kadar uzanır. Câhiz'in naklettiğine göre Ömer, övdüğü kimseleri yalnız onlarda bulunan niteliklerle ve abartıya kaçmadan övmesi sebebiyle Câhiliye şairlerinin en büyüğü diye kabul ettiği Zühre b. Ebû Sümâ'nın "وان الحق مقطعة ثلاث يمين أوفنار أوجلاء" (Şüphesiz ki hakkın sübûtü üç yolladır: Ya açık seçik sahibinin belli olması veya hâkimin delilini güçlü bulup lehine hüküm vermesi yahut yemin teklifidir) şeklindeki beytini iştirince ifadedeki taksimin güzel-